

תקצירים לכנס פרדס תשע"ז

יום ג', ב' אדר – 28.2.17

מושב 1: קדושת המקום, קדושת הזמן וקדושת עם ישראל – היבטים היסטוריים והגותיים

פרופ' אברהם גרוסמן

המתח בין קדושת הארץ למעורבות בשר ודם בגאולה

גאולת ישראל בעידן המשיחי היא מאבני היסוד של האמונה היהודית. ואולם, כיצד היא תבוא לידי מימוש, בנסים על-טבעיים או גם בדרך הטבע? פולמוס קשה בשאלה זו התקיים במרוצת הדורות, החל בתקופת שיבת ציון (המאה ה-6 לפנה"ס) ועד ימינו אלה. אף נוצר מתח בשאלת העלייה לארץ ישראל: חובה, רשות או הימנעות. המחלוקת נסבה על משמעות חזון הגאולה שבדברי הנביאים המתארים את הגאולה העתידה כאירוע נסי על-טבעי. לא רק תפיסות אידאיות עוררו את המתח בין מעורבות בשר ודם בגאולה ובין קדושת הארץ ותלותה המוחלטת באירועים על-טבעיים. שיקולים פוליטיים שולבו בפולמוס זה כבר במאה השלישית לספירה, והם נמשכו במהלך כל הדורות. משמעותן ותקפותן של "שלוש השבועות", האוסרות על העם היהודי לכבוש את ארץ ישראל בכוח ולמרוד באומות העולם, תפסו מקום מרכזי בפולמוס זה. אחד השיאים שלו הוא הוויכוח הקשה בין בעלי התוספות שמקצתם הטיפו לעלייה לארץ ובין חסידי אשכנז שהתנגדו בכל תוקף וטענו שהעולה בטרם בוא עידן הגאולה חייב מיתה.

תנועת ההשכלה והחילון שהתפשטו בעם היהודי באירופה בראשית העת החדשה והתפשטות התנועה הציונית הביאו את המתח בין תפיסת הקדושה של הארץ ובין שיקולים שכלתניים לשיאים. דווקא בתנועה החסידית קמו מתנגדים חריפים לעלייה לארץ ולהקמת מדינת ישראל, בהנחה שהגאולה תבוא אך ורק כנס גלוי ממרומים.

בשל מגבלות הזמן יתמקד הדיון בעיקר בשתי תקופות שבהן ניתן לא רק לסכם את הדעות הקיימות אלא גם לערוך דיון מחודש במשמעות המתח שבין קדושה וחילון ותקפותן של "שלוש השבועות", והן: תקופת הכיבוש המוסלמי הראשונה (מאות 7-10); ממלכת הצלבנים בארץ ישראל וחורבנה ההדרגתי לאחר ניצחוננו של צלאח-אדין בשנת 1187.

פרופ' יוסף ריבלין

קדושת ירושלים במשנת תלמידי הגר"א

ההרצאה תדון בקדושת ירושלים ובמשמעותה בתהליך האתחלתא על פי בית מדרשם של תלמידי הגר"א. רבים מתלמידי הגר"א עלו לארץ הקודש, וכן מתחזקות כיום הראיות שהגר"א עצמו ביקש לעלות. חיבורים רבים של תלמידי הגר"א תומכים בעובדה שהגר"א זירז את תלמידיו לעלות. אחד הרעיונות המרכזיים בחזון הגאולה של הגר"א הוא תפקידו של משיח בן יוסף בנושא קיבוץ גלויות ובניין ירושלים. בפסוקי תהלים המדברים על קדושת ציון נרמז משיח בן יוסף: "מ' יעלה ב'הר ה'" – העלייה לציון היא קיבוץ גלויות; "מ' י'קום ב'מקום קדש" – קימה היינו בנייה, והיא בניין ירושלים; "י'שא ב'רכה מ'את ה'" – דבר הנושא ברכה הוא הנטיעה.

תפקיד נוסף בתורת האתחלתא קשור אף הוא לקדושת המקום, והוא ביעור העמלקות וביעור רוח הטומאה משערי ירושלים. תפקיד זה קושר את מקובלי ירושלים למקום הנקרא "פתחא דקרתא". במקום זה היו מתכנסים המקובלים בירושלים ומתפללים הן לביעור רוח הטומאה והן לשלמו ולהצלחתו של משיח בן יוסף. אחת הפסקאות בספר "ברית אבות" מתארת את חמשת היקפי ירושלים שעל פיהם אפשר להגיע אל פתחא דקרתא: "יבקשו יו"ח ומצאוה כונת חכמים; בתוך חמשת הקפי שטחיה ירושלים; וחשוב דלקמן אטב"ח ומלויים; 'סבו ציון' על 'פרזות ירושלים'; 'ספרו מגדליה' בהם 'שערי ירושלים'; 'שיתו לב לחילה' על 'חומת ירושלים'; 'פסגו ארמנותיה' תוך 'לב ירושלים'; 'דור אחרון' מול 'היכלא דירושלים'; ראה שם תוספ[ו]ת 'טפף גינאות'; מכאן, שהכל שוים הם בנחלאות".

המקורות לפסקה זו הם שניים. הראשון הוא מזמור מח בתהלים המושר בפי בני קרח שמהללים ומשבחים את ציון וירושלים, והשני הוא השמות שהיקפי ירושלים מוכתרים בהם: "פרזות ירושלים", "שערי ירושלים", "חומות ירושלים", "לב ירושלים" ו"היכלא דירושלים". השמות האלה לקוחים מספרות הח"ן ומזוהים עם תחומים שונים בירושלים.

הרב ד"ר חגי שטמלר

על הקדושה במשנתו של הרב צבי יהודה הכהן קוק

בהרצאתי אדבר על משנתו של הרב צבי יהודה הכהן קוק דרך הגדרתו את המושג "קדושה", שכן בניגוד לכל ההגדרות השונות למושג זה, כפי שניתנו על ידי הוגי דעות יהודים ושאינם יהודים, ואף מעבר להגדרתו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק את הקדושה ככזו שעניינה "להיות יחד עם החיים הטבעיים" ולרומם אותם, הרי שהרב צבי יהודה הגדיר את הקדושה כתוקף המציאות וכעצמה של חיים, בעצם החיים. מתוך כך, ועם כל הערכתו הרבה להרמן כהן, ראה הרצי"ה לנכון לחלוק עליו וטען כי עיקר עניינו של עם ישראל אינו בהיותו מפוזר בין העמים אלא דווקא בעצם קיומו בארץ ישראל ובמדינת ישראל, שכן הקדושה מתגלה בעצם החיים כשלעצמם, וההשפעה על אומות העולם נעשית "באופן טבעי ממילאי (von selbst)", כלשונו.

מושב 2: בין קודש וחול בתרבות וביצירה היהודית

הרב ד"ר צבי לשם

חינוך לקראת הבורא: משנתו החינוכית-חסידיית של האדמו"ר מפיאסצנא כתגובה לחילון בפולין שבין המלחמות

לאחר מלחמת עולם הראשונה עברו חסידים רבים בפולין תהליך של עיור ועברו מכפרים קטנים לערים הגדולות, וביניהן לוורשה הבירה. שם נפגשו במודרנה, בתרבות המערב ובתנועות יהודיות חילוניות למיניהן. בנוסף, בשנות ה-30 עברה פולין משבר כלכלי חמור שפגע באופן דרמטי ביהודים. כתוצאה מכך נאלצו בחורי ישיבה רבים לעזוב את הישיבה בגיל צעיר על מנת לעזור בפרנסת משפחותיהם.

כתוצאה מכל הנ"ל עברה הקהילה הדתית-חרדית, ובכלל זה הקהילה החסידית, משבר חמור של עזיבת הדת וחילון. משבר זה התבטא בין היתר בזלזול במצוות בסיסיות כמו שמירת שבת, כשרות וטהרת המשפחה. בנוסף לכך עברה גם מערכת החינוך המסורתי משבר עמוק.

בין אלה שניסו להתמודד עם המשבר החינוכי היה רבי קלונימוס קלמיש שפירא, האדמו"ר מפיאסצנא, שגם הוא עבר לגור בוורשה לאחר המלחמה. לדעתו של האדמו"ר יש לראות את המשבר החינוכי לא רק כחלק ממשבר החילון, אלא כסימפטום למשבר עמוק בקהילה החסידית בכלל. לכן כחלק ממאבקו להחזיר עטרה ליושנה ולחדש את החסידות על פי החזון המקורי של הבעל שם טוב, האדמו"ר גם מציע תכנית מפורטת לשינוי התפיסה החינוכית של הישיבות בימיו.

בהרצאה זו נתמקד בתפיסה החינוכית של האדמו"ר בנוגע לתלמיד הצעיר, כפי שהיא באה לידי ביטוי בספרו "חובת התלמידים" שיצא לאור בשנת תרצ"ב. על ידי קריאה צמודה בקטעים מתוך ההקדמה, "שיח עם המלמדים ואבות הבנים", נעמוד על ניתוח המצב החינוכי של האדמו"ר, הפילוסופיה החינוכית שלו, ועיקרי גישתו המעשית לחינוך התורני. נשווה בקצרה את מצבו אז למצבנו כיום, ונשאל על הרלוונטיות של שיטתו החינוכית גם לימינו אנו.

הרב אורי שרקי

הרב ליאון אשכנזי – "מניטו" והעולם המודרני

מחשבת היהדות אחרי השואה התמודדה רבות עם שאלות של זהות. הגותו של הרב יהודה לאון אשכנזי (מניטו) היוותה, ועדיין מהווה, מענה מעמיק לשאלות יסוד בתחום הזה. נתמקד בשינויי הזהות מדתי ללאומי ומלאומי לאוניברסלי דרך עולם הכינויים של התנ"ך, חז"ל והמקובלים, כפי שהם באים לידי ביטוי בהגותו.

פרופ' יעקב כץ

רבי נחמן מברסלב ותרפיה קוגניטיבית: דמיון מושגי וחינוכי

רבי נחמן מברסלב, נין למייסד תנועת החסידות רבי ישראל בעל שם טוב, נולד בא' בניסן תקל"ב (1772) בעיר מז'יבוז' שבאוקראינה. בחייו הקצרים (נפטר בגיל 38, ב"ח תשרי תקע"א [1810]) התפתח רבי נחמן ברזי התורה והחסידות והפך לאחד הצדיקים הידועים והכריזמטיים בתנועת החסידות הצומחת. בימי חייו קיבץ סביבו חסידים מסורים שראו בו מקור עיקרי להנחיה רוחנית בניסיונותיהם להתקרב ולהידבק בקב"ה. תורת רבי נחמן מתמקדת בכמה מושגי מפתח, ביניהם אמונה יוקדת בקב"ה, תמימות ופשיטות, לימוד מקורות היהדות (תורה, נ"ך, משנה, גמרא, הלכה), התבודדות ושמחה. הוא לימד את חסידיו כי התנהגות לא הולמת בעברו של האדם נעוצה בסטיות ובדמיונות אשר עיוותו את המציאות. לכן על האדם להבין את העיוותים והדמיונות אשר הביאו אותו לעבור עברות או לאמץ התנהגויות לא הולמות מבחינה דתית וחברתית, וזאת כדי לבטל ולעקור אותן מהשורש. רבי נחמן קבע כי על האדם להתמקד בהווה המציאותי (rational present) כדי לשפר את תפיסותיו והתנהגויותיו ולאפשר לו לקיים את רצון הקב"ה בחייו.

בניגוד לפסיכולוגיית המעמקים הקלסית (classical depth psychology) המתמקדת בבעיות אישיותיות הקשורות לעברו של האדם ובדרך כלל מוטמעות בסף-ההכרה או בתת-ההכרה שלו, תרפיה קוגניטיבית

קובעת כי ניתן להתמודד עם בעיות אישיותיות של האדם על ידי מתן יעוץ והדרכה כיצד לזהות ולשנות חשיבה, התנהגות ואמוציות דיספונקציונליות. תרפיה קוגניטיבית מורכבת מבדיקת הנחותיו של האדם וזיהוי כיצד, מחד גיסא, חלק מהנחות אלו מובילות לחשיבה, התנהגות ואמוציות מעוותות ודמיוניות, ומאידך גיסא מהתוויית דרך להתמודדות עם מצבים דמיוניים אלו כדי להשיב את האיזון והמציאות לחשיבתו, להתנהגותו ולאמוציות שלו.

ההגדרות הקונספטואליות שבהן השתמש רבי נחמן במודל התאולוגי שהפיץ בשלהי המאה השמונה עשרה ואלו שבהן משתמשים פסיכולוגים השייכים לאסכולה הדוגלת בתרפיה קוגניטיבית כפי שהתפתחה במאה העשרים ומתפתחת הלאה במאה העשרים ואחת דומות להפליא בפילוסופיה שלהן, ונראה כי התפתחו מאותן הנחות יסוד פסיכולוגיות. הדמיון בין העקרונות המנחים של תורת רבי נחמן מברסלב לבין העקרונות המנחים של אסכולת התרפיה הקוגניטיבית ינותח ויידון בהרצאה הנוכחית.

מושב 3: מושג הקדושה – היבטים הגותיים

גב' חוה טורץ, גנזך קידוש השם, בני ברק

חיים שיש בהם: קידוש השם וקידוש החיים בתקופת השואה

נושא קידוש ה' והדרכים לקדש את שמו נדון רבות לגבי לשואה. יש שני מצבים הלכתיים קיצוניים המנוגדים זה לזה במסקנתם ובדרישתם מן האדם: "פיקוח נפש" ו"שעת השמד". מצב של "פיקוח נפש" דוחה את כל המצוות ובו צו השעה הוא שמירת החיים על פי הוראת התורה – "וחי בהם", וחז"ל דרשו: "ולא שימות בהם". משמעות הוראה הלכתית זו היא שיהודי נצטווה על שמירת החיים גם במחיר ויתור על מצוות התורה ואיסוריה. המצב השני – "שעת השמד", והוא כשהאויב גוזר גזרות שמטרתן לעקור את דת ישראל, ואז יש להימנע מכל איסור עד למסירות נפש על קידוש השם. במצב כזה אסור לשנות אפילו בדבר שהוא מנהג בלבד. ההכרעה אם ימי השואה היו "שעת השמד" או "פיקוח נפש" תלויה בשאלה מה הייתה מטרת המדיניות הנאצית, או כיצד העריכו אותה היהודים.

אין לכך תשובה חד-משמעית כוללת. הדיון בנושא ובהשלכותיו ההלכתיות והמעשיות לא חדל במהלך התקופה כולה, מאז שנות ה-30 ועד לשילוחים, ונמשך אפילו במחנות הריכוז. לפיכך, ככל שהחמירו התנאים חשו היהודים, וכן הורו הרבנים, שיש לנהוג כמתחייב במצב של פיקוח נפש ולדחות מפניו את קיום המצוות כדי לשרוד. אולם מצב זה לא היה סטטי, ולא היה שווה בכל מקום.

ההרצאה תעסוק בבירור המושגים "קידוש השם" ו"קידוש החיים" ותתמקד בעיקר בהרחבת המושג "קידוש החיים" ובביטוי השונים בימי השואה. כתבים מימי השואה ועדויות של ניצולים מהווים את התשתית להבנה מעמיקה וללימוד המושג "קידוש החיים".

הרב ראובן ציגלר

קודש הקודשים של האדם: קדושה וחוויה במשנת הרב סולוביצ'יק

הרב סולוביצ'יק מצהיר שעולמו הפנימי של האדם הוא בבחינת קודש קודשים, ועל כן מן הראוי שלא יגלה אותה לאחרים ("אל יבוא זר אל הקודש"). אמנם עיון בכתביו מגלה שפעם אחר פעם הוא משתף את קוראיו בעולמו הפנימי. נבחן שלוש סיבות אפשריות לתופעה זו. נתמקד במקומה של החוויה הדתית בהגותו,

בקשריה לקדושה אישית, ובדרכי העברתה לאחרים. נטען שהציר בין אובייקטיבי לסובייקטיבי, בין חיצוני לפנימי ובין שכל לרגש הוא ציר מרכזי בתפישת עולמו.

פרופ' יהודה גלמן

הקדושה אצל הרב יהודה לייב אשלג זצ"ל (1885–1954)

מקור הקדושה אצל הרב יהודה לייב אשלג, "בעל הסולם", הוא על פי הפירוש "קדושים תהיו – פרושים תהיו". בתפיסתו, הכוונה היא להיות פרושים מטבע אגוצנטרי. לטבע אגוצנטרי יש שתי דרגות, הראשונה היא להיות "מקבל על מנת לקבל", והיא להיות בעל טבע שהרצון השולט בו הוא לקבל טובות לעצמו. דרגה שנייה היא "להשפיע על מנת לקבל", והיא להיות בעל טבע שמוכן לעשות עבור אחרים (להשפיע), אבל שוב הרצון השולט הוא טבע אגוצנטרי – כדי לקבל לעצמו טובות בחזרה בצורה זו או אחרת. לכן "קדושים תהיו" מחייב שינוי הטבע האגוצנטרי המולד לטבע נרכש של משפיע על מנת להשפיע (ולא רק במעשים של נתינה).

הסיבה שיש להיות קדושים היא "כי קדוש אני". הבורא קדוש משום שהטבע שלו הוא להיות "טוב ומטיב" ללא מטרה כלשהי לטובת עצמו. הוא אך ורק "משפיע על מנת להשפיע". לכן הוא ברא את העולם ומשפיע אור אין סוף מתחילת הבריאה.

הסיבה שיש להיות קדוש כמו הבורא היא שקרבה לה' נמדדת על פי מדד אובייקטיבי – ככל שלאדם טבע של משפיע על מנת להשפיע – מה הוא רחום אף אתה וכו' – באותה מידה הוא דבק בבורא. להרגיש קרוב לה' הוא מצב סובייקטיבי שבלי שינוי אופי אין בו ולא כלום עם דבקות בה'. תפקיד תורה ומצוות הוא לחנך את האדם להיות משפיע על מנת להשפיע, כאשר הזירה המרכזית לחינוך זה היא בין אדם לחברו. תפקיד התפילה הוא לבקש עזרה מן השמים לשינוי הטבע העצמי, אבל זה מצליח רק אם מקיימים תורה ומצוות לשם שינוי הטבע – וזה נקרא "לשמה". אפשר לקיים תורה ומצוות ולא להיות קדוש אם הכוונה לשינוי הטבע חסרה. התפילה "קדשנו במצוותיך" היא בקשה שבעשיית המצוות ניעשה לקדושים ולא נישאר רחוקים מהבורא על ידי קיום סתמי שאינו מביא אותנו לקדושה. התרגום של בעל הסולם את שפת הקבלה אמור לספק לנו את ה"סולם" על מנת לטפס מדרגה לדרגה דרך תורה ומצוות. לכן לדעתו על כל אחד ללמוד את הקבלה על פי הפירוש שלו כדי לעלות בסולם.

אבל יש עוד דרגה, גבוהה יותר מלהיות משפיע על מנת להשפיע, והיא להיות מסוגל לקבל את אור האין סוף מהבורא לא לתועלת עצמית אלא אך ורק כדי להביא נחת רוח לבורא – להיות בטבע של "מקבל רק על מנת להשפיע". זו המדרגה הקשה ביותר להשגה, והיא תקוים במלואה רק בגמר תיקון העולם. הקדושה של כל דבר אחר בבריאה באה מהאור שנאצל ממנו מתוך כוונה להשפיע על מנת להשפיע, ולדוגמה: נרות חנוכה קודש הם.

יום ה', ד' אדר – 2.3.2017

מושב 4 : ההתמודדות בין ערכי קודש וחול – היבטים הגותיים והיסטוריים

פרופ' חיים ברקוביץ

רשויות מתחרות: יחסם של פוסקים אשכנזיים לחקיקת תקנות הקהילה ולעיצוב מדיניות ציבורית בעת החדשה המוקדמת

בעת החדשה המוקדמת נתחזקה ידה של מנהיגות לא-רבנית בהנהגת הקהילות באשכנז. פוסקים ראו בזה אתגר לסמכות ההלכה התלמודית. הרצאה זו תדון בשיטתו של הרב יאיר חיים בכרך, בעל שו"ת חוות יאיר, וביחסו של בית הדין של ק"ק מיץ (בית דינו של ה"שאגת אריה") לסמכות הקהל. מקורות אלו ישמשו בסיס לדיון על תפקידה של ההלכה בעיצוב מדיניות ציבורית, ועל גבולות סמכותה.

פרופ' מרדכי זלקין

העדר הרב הוא הוא ההווה: בין קודש וחול במרחב הציבורי בקהילות מזרח אירופה במאה ה-19

מוסד הרבנות הקהילתית נדון בהרחבה במחקר תוך התמקדות בקהילות מרכז ומערב אירופה – גרמניה, צרפת, הונגריה, איטליה ועוד, וכן בקהילות ישראל במזרח. עם זאת, המרחב שבו חי רוב בניין ורוב בניין החברה היהודית המסורתית עד מלחמת העולם הראשונה, קרי, מזרח אירופה, נעדר כמעט לחלוטין מדיון זה, למעט מספר קטן של חיבורים על אודות הרבנות בגליציה. כחלק ממחקר רחב היקף, ההרצאה תעסוק בבחינת אחד מההיבטים המרכזיים, והפחות ידועים, בעולמה של הרבנות הקהילתית במרחב זה – קהילות שנמנעו ממינוי רב קהילתי. בצד הצגת נתונים כמותיים, גאוגרפיים וכרונולוגיים, תידונה הסיבות למציאות זו וכן השלכותיה על חיי הקהילות השונות.

פרופ' שמואל פיינר

"אינני חפץ להיות שומר הקברים": משבר הנחלת המורשת הדתית על סף המאה העשרים

כפי שמראה מחקרו הסוציולוגי החלוצי של ארתור רופין, החילון היהודי באירופה הגיע לשיאו על סף המאה העשרים. החילון גילם בתוכו משמעות משברית והעלה במלוא חריפותה את שאלת הזהות היהודית. שאלה זו לא הייתה רק תוצר הקרע הנפשי, הגעגוע לממד הקדושה בחיים או תחושת החסך הרוחני בקרב מי שאיבדו את אמונתם ושחדלו מן הפרקטיקה הדתית, אלא גם תוצאה של שבירת הרציפות של הנחלת המסורת הדתית מאב לבנו. בהסתמך על התובנה החשובה הזו שהעלה בזמנו אליעזר שביד תציע ההרצאה להקשיב ברגישות לכמה קולות מהתקופה הזו, ובמיוחד לקפא ("מכתב אל האב") ולפייברג ("לאן"), כדי להבין את המבוכה, את עומק המשבר ואת הפתרונות.

מושב 5 : חילון וחילוניות – הלכה, הגות, חינוך וחברה

פרופ' אביעד הכהן

מיהו חילוני? - מעמדו של החילוני בהלכה ובמשפט

המונחים "חילוני" ו"חילון" רווחים כיום בשפה העברית. אך הגדרתם אינה חד משמעית. לרוב הם מוגדרים על דרך השלילה. כך, לדוגמה, מגדיר המילונאי אבן שושן את המונח "חילוני": [מן חול, חולין] 1. לא דתי, לא קדוש, שאינו קשור בדת, בקדושת האמונה וכו'. 2. זר, שאינו כהן, הדיוט; 3. שאינו מאמין בדת ואינו מקיים את מצוותיה.

בשפת ההלכה המונח מופיע במשמעות שונה לחלוטין. עם זאת, ההלכה מכירה במגוון של אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, דוגמת: רשע; מומר – לכל התורה או לעבירה אחת; מומר להכעיס ומומר לתיאבון, מין, אפיקורס, כופר, מחלל שבת בפרהסיא וכיוצא באלה.

לכל אחד מהם קטגוריה הלכתית משלו, שהשלכותיה עשויות להיות בתחומים הלכתיים שונים: כשירותו להעיד – הן בעדות ממון הן בענייני איסור והיתר, נישואין וגירושין, החובה להצילו ולהחיותו, צירופו למניין, קבורה, פדייתו מן השבי, נידויו ועוד.

המונחים ההלכתיים נוצרו בתקופה שבה רובו ככולו של העם היהודי שמר מצוות. הניסיון להעתיק את המונחים העתיקים למציאות בת ימינו, שבה רוב העם היהודי אינו שומר תורה ומצוות במלואן, כרוך בקשיים לא מעטים: הלכתיים, משפטיים, חברתיים וחינוכיים.

בניסיונם להתמודד עם תופעת החילון המודרנית, נקטו חכמי ההלכה בכמה גישות. הגישה המחמירה 'מעתיקה' את המונחים העתיקים למציאות ימינו, ומחילה על החילונים בני ימינו את ההגדרות ההלכתיות המקובלות.

גישות הלכתיות אחרות, מקלות יותר, מבקשות לרכז מעט את המשמעות הקשה של ההלכות הקדומות באמצעים פרשניים והלכתיים. כך, לדוגמא, רואים חלק מחכמי ההלכה את החילונים בני ימינו כ"תינוקות שנשבו", מונח הלכתי שמעקר במידה רבה את משמעותו הקשה של המונח "כופר". חכמי הלכה אחרים רואים בהם "אנוסים" או מומרים לתיאבון ולא להכעיס.

חכמי הלכה אחרים משתמשים בצידוקים הלכתיים דוגמת חשש "איבה" או החובה לנהוג ב"דרכי שלום", או בשיקולים "מטה-הלכתיים", כגון הרצון להימנע מחילול שם שמים או לשמור על אחדות העם היהודי כדי לנהוג עם החילונים במידת הרחמים ולא להדירם מכלל ישראל.

ד"ר ניחם רוס

על קסמה של החסידות בעיניים מודרניות

תנועת ההשכלה היהודית במזרח אירופה ניצבה בדרך כלל כאויבת מרה של התנועה החסידית, ובספרות ההשכלה נפוצו כתבי לעג כנגד מנהיגיה ומנהיגיה. אולם במאה העשרים חלה תמורה של ממש ביחסם של כמה חוגים מודרניים, חוץ-חסידיים, כלפי החסידות.

בהרצאתי אסקור כמה מגמות של אהדה חיצונית ומודרנית כלפי התנועה החסידית או מורשתה. כאן אבחין בין הוגים וסופרים מודרניים השואבים השראה דתית ממורשתה של החסידות לבין אחרים המתמקדים בקסמיה החברתיים, הספרותיים, ואף החתרניים של החסידות.

בין המגמות הספרותיות והרעיוניות שאציג: כתיבה נאו-חסידית חילונית; קריאה ל"חסידות חדשה" או לשיבה אל תקופת ראשיתה של התנועה; "חבקו"ק" בישיבות הציונות הדתית; Jewish Renewal כזרם ביהדות האמריקאית; תגובות חסידיות למפנה האוהד מצדם של חוגים מודרניים חוץ-חסידיים; החסידות בעולמם של חוגי חוזרים בתשובה. אגב כך אדון באבחנתו של יוסף דן שברבע האחרון של המאה העשרים חלה נסיגה באופן הצגתה הרומנטית של החסידות בספרות העברית החדשה.

ד"ר זוהר מאור

המקורות הדתיים של העולם החילוני

בדרך כלל המושג "חילון" מתקשר אצלנו עם מאבק בדת ושליטה, מצד מדינות, חברות ופרטים. אך לחילון גם צד שני: מושגים, סמלים, נורמות וכולי שעוברים מהעולם הדתי אל העולם החילוני. הרצאתי נועדה לתאר את התופעה, להסביר את הסיבות לה ולהראות דוגמאות מעניינות בהקשר היהודי והישראלי. לסיום אגע באופן שבו תופעה זו משתקפת בתגובות הדתיות לחילון.

הרב ד"ר יוחאי רודיק

האם אל הנער הזה התפללתי?

אחת הבעיות העיקריות המעסיקות את מערכת החינוך הדתי היא שאלת הדתל"שים (דתיים לשעבר). מדובר בנערים ונערות שהתחנכו במערכת החינוך הדתי ובשלב כלשהו, לפעמים בשלהי לימודי התיכון ולפעמים מאוחר יותר, מפסיקים לקיים מצוות ואורח חיים דתי הן בצורתם החיצונית והן באורח חייהם. נושא זה מעורר שאלות רבות, ביניהן: כיצד ניתן להבין תופעה זו ומה הם גורמיה? כיצד מתייחסת הנהלת החינוך הדתי לנוער זה? האם ניתן להציע פתרונות מעשיים כדי להתמודד עם הבעיה? ההתמודדות עם נושא זה מתמקדת בכמה מעגלים מרכזיים: מערכת החינוך – כולל המחנכים לגוניהם השונים וכולל חומרי הלמידה המעוררים את השאלה עד כמה יש בנושאי הלימוד והמקורות ההגותיים מענה לבעיות הנוער; המערך המשפחתי – המתלבט פעמים רבות ביחס הנפשי והמעשי אל הדתל"ש, האם לקרב אותו ולהמשיך להרעיף עליו אהבה, או להרחיק אותו מתוך חשש השפעה על בני משפחה אחרים; הסביבה התרבותית שהנערים והנערות גדלים בה, ומה מידת ההשפעה הנפשית של המדיה והטכנולוגיה המודרנית על עיצוב אישיותם, ולבסוף, הנוער המתבגר עצמו שאמור להיות אחראי למעשיו, במיוחד לאור העובדה שהבחירה החופשית לטוב ולמוטב מהווה יסוד מרכזי ביהדות.

במהלך ההרצאה ננסה להתמודד עם השאלות המדוברות ועם נושאים נוספים על פי מקורות חז"ל וספרות העוסקת בנושא. דרכי הפתרון תהיינה מבוססות על ניסיונו של המרצה בשנים האחרונות ב"שטח", בשיחות רבות עם מחנכים ובני נוער, על ניסיונו הכולל כמפמ"ר מחשבת ישראל בחינוך הדתי ועל הצגת מקורות חז"ל וההדרכה הרוחנית שלהם להתמודדות עם נושאים אלו, בבחינת "אין חדש תחת השמש"...

נקודת המוצא לדיון בנושא חשוב זה תהיה הנחת היסוד כי בתקופתנו אנו עדים במקרים מסוימים למעבר רוחני-מעשי מ"דת מצווה" (מלשון ציווי), שעיקרה קיום מצוות טבעי וברור ללא שאלות וחקירות, ל"דת של זהות" המבקשת את החיבה הנפשית וההזדהות האישית העמוקה עם מערכת המצוות ויישומה בחיי היומיום של הנער והנערה המתבגרים.

מושב 6 פאנל : חילון וחילוניות בזמננו: אתגרים חינוכיים וחברתיים

ד"ר שלמה פשר

חילון וחילוניות בזמננו: אתגרים חינוכיים וחברתיים

הדיון יפתח בהגדרות ובהסברים על החילוניות כתופעה במדעי החברה בכלל, ועל תהליכי חילון בעולם היהודי בפרט. בהמשך נעסוק במסורתיות, בחילוניות וב"פוסט-חילוניות" בהקשרים מגוונים. החלק הראשון של הדיון יוקדש לדברי פתיחה ולשיח בין משתתפי הפאנל. חצי השעה האחרונה יוקדש לדיון עם הקהל.